

Bokmeldinger

Cecilie Jávo

Kulturens betydning for oppdragelse og atferdsproblemer. Transkulturell forståelse, veiledning og behandling

Oslo: Universitetsforlaget 2010

Jávós bok tar mål av seg til å gi grunnlag for å utvikle profesjonell kulturkompetanse blant studenter og praktikere som arbeider med barn og unge med atferdsproblemer og deres familier. I alle helse- og sosialutdanningene har dette tema vært sentralt i lang tid. Allikevel har det vært strevsomt for dem som skal legge opp pensumlistene, å finne relevante publikasjoner som de kan anbefale for studentene. Dette er en bok som man kan vurdere for pensumlistene på velferdsutdanningene.

I boka gjennomgås både sentrale kulturellerterte begreper, kunnskap om atferdsvansker, behandlingsformer og strategier for barneoppdragelse. Omdreiningspunktet er hele tiden kultur og minoriteter. Det gjøres på en lettlest og svært veldisponert måte. Læringsutbyttet kan være stort for studentene nettopp som resultat av disse to forholdene: Kultur tapes aldri av syne i de syv kapitlene, og rekkefølgen i stoffet er pedagogisk lagt opp.

Boka innledes ved at sentrale begreper innenfor feltet etnisitet defineres. Både studenter og praktikere vil ha glede av denne gjennomgangen fordi den er fremstilt på en praktisk måte. Også andre lesere, for eksempel politikere eller ansatte i kommunale og statlige etater, vil oppleve dette som en nyttig innføring. Forskere eller forelesere vil nok kunne problematisere redegjørelsen av begrepene både når det gjelder dybde og kritisk refleksjon. Det synes jeg de skal gjøre, men ikke nødvendigvis la være å ta boka med som pensum. I boka gir Jávo begrepsavklaringer som er praktisk anvendelige, og som er med på å gjøre målgruppen bedre i stand til å integrere kulturperspektiv i sin virksomhet. Målsetninger i velferdsfagene om at de skal utdanne praktikere som møter minoriteter med respekt, verdighet og kulturell sensitivitet, vil kunne nås med å knytte denne boka til kurs. Også kapittel to, hvor sentrale analyseverktøy for barneoppdragelse gjennomgås, fungerer godt. Gjennomgangen av individualistisk versus kollektivt orientert barneoppdragelse og akkulturasjon sett i lys av barneoppdragelse er formidlet slik at det gir verktøy for å møte familier fra minoritetskulturer.

Etter en begrepsavklarende innledning blir ulike aspekt ved atferdsvansker beskrevet. Jávo definerer, viser forekomst og redegjør for ulike forståelsesmodeller. Ulike behandlingsmodeller presenteres. Hver modellbeskrivelse avrundes med en kort drøfting av kulturelle aspekt i relasjon til behandlingen. Dette kunne med fordel ha vært et eget kapittel hvor drøftingen av kultur sett i lys av den beskrevne behandling hadde fått større omfang.

Jávo er på trygg grunn i kapittel fire og fem, hvor det i realiteten er hennes egen modell for transkulturell forståelse og behandling som presenteres. Fremstillingen er konsentrert omkring hennes egen modell for «kultur og barns atferd». Modellen er tonivåorganisert og kompleks. Kontekstuelle og verdimesige forhold er overordnet, men også mange ulike aspekt trekkes inn på nivået under, som familiestruktur og foreldres personlighet. Modellen er dermed egnet til å se det mangfoldige ved kulturens innvirkning på barns atferd. De to avsluttende kapitlene er noe mer oppramsende. Jeg tar meg i å tenke at hennes egen arbeidsplass får vel mye oppmerksomhet, og at noe av det som formidles, kanskje hadde vært mer egnet i et annet forum, for eksempel i en informasjonsfolder. Barnevern er et felt som behandles påfallende overfladisk. Temaet gir forventninger om mer grundighet, siden barne- og ungdomspsykiatrien gjerne samarbeider med barnevernet om arbeidet med atferdsvansker, og flere av modellene som er vanlig i dag, overlapper disse to praksisfeltene.

Dersom man vil oppsummere, er det mye vi ikke vet, ifølge Jávo, noe hun har rett i. Det er vanskelig å unngå å legge merke til at det er veldig mange spørsmålsteget i boka, og at mange setninger på en eller annen måte formulerer betydningen «dette er det lite forskning på». Jávo kunne med fordel ha løftet frem dette poenget mer aktivt for å sikre at studentene også lærer at dette er et felt hvor vi mangler en del kunnskap. Særlig viktig er dette i presentasjonene av behandlingsmåter, fordi det er viktig å være tydelig overfor studentene på hva som er kunnskap man vet, og hva man bare tror og antar. Når dette blir litt underkommunisert, handler det antakelig om at drivkraften til Jávo og andre forskere innenfor dette feltet er å vise hvor viktig kultursensitivitet er i profesjonelt arbeid med mennesker. Dermed blir det sentralt å holde frem kultursensitivitet og kulturkunnskap som en nødvendighet. Men det finnes ikke tilstrekkelig empirisk materiale til å hevde at dette er nødvendig, heller ikke i Jávos bok. Anbefalingen av hva som er god praksis, er basert på en ideologisk overbevisning om kultursensitivitet som respektfullt og anerkjennende. Dette kan man kritisere, særlig når det er uttalte anbefalinger og retter seg mot studenter i opplæring. Men man kan stille spørsmål ved om det går an å sette i verk en kunnskapsutvikling, dersom man ikke i en periode inkluderer hypoteser og teorier. Før noe blir empiribasert, det vil si kunnskap basert på det man vet virker, må man

ha tro på at det man forsøker, kan virke, med andre ord ha en god porsjon ideologi og hypotese. Jávos bok er i dette grenselandet, noe vet hun, men mye er basert på det hun kun kan hevde å anta. Jeg synes det er greit. Der- som det problematiseres i undervisning, og man gjør boka til gjenstand for refleksjon, er det nødvendig å ha denne formen for teoristyrte kunnskapsutvikling i et felt som mangler mye forskning. Med denne rammen kan boka anbefales som den pensumlitteraturen som mange av oss har ventet på.

Imidlertid er jeg litt mer usikker på om det faktisk at det mangler mange relevante referanser i boka, kan forsvare at den gis en plass på pensumlistene. Mange forfattere mangler i henvisningene, noe det verken er gjort rede for eller som synes å ha en åpenbar begrunnelse. Ved flere passasjer er det nesten for åpenbart at forfattere, kolleger og andre fagfolk ikke er kreditert, og jeg vet ikke om det er fordi deres arbeid er ukjent for Jávo, om det bevisst er utelatt, eller om det er vurdert som ikke relevant. Men om det siste er tilfellet, ville jeg gjerne hatt en forklaring på hvorfor andres arbeid ikke har fått plass, når de finnes, og de tar opp akkurat det samme som i denne boka. For eksempel har Else Boine ikke blitt funnet verdig en eneste referanse, selv om hennes arbeid om samiske fedres oppdragestrategier må være sentralt. Poenget mitt er at når en bok som tar sikte på å nå studenter, stadig viser til at forskning mangler, må man være helt sikker på at det som finnes, er vurdert, og at forfatteren ikke har brukt et skjevt utvalg av referanser.

Disse innvendingene til tross, boka behandler kulturkompetanse på en måte som jeg tror kan bidra til godt læringsutbytte for studenter. Praktisere vil kunne få en engasjert innføring i tematikken. Bruk av case midtveis i boka bryter opp fremstillingen og gjør at man opprettholder interessen. Bokomtalen forteller oss at dette er den aller første norske boka som gir kulturkompetanse til dem som møter barn med atferdsvansker og deres familier. Boka er et viktig førstebidrag, den er etterlengtet, og den kan bidra til at de som skal undervise i tematikken, kan komme et langt stykke på vei med denne på pensumlista. Andre får ta seg av de mer sofistikerte begrepsanalytiske drøftelsene. I en bok som skal gi handlingsalternativer for dem som skal jobbe med minoriteter, er modeller som kan bidra til at mer av arbeidet er kultursensitivt og basert på dialog og respekt for minoriteter, det aller viktigste. Modellene som Jávo presenterer, kan bidra til det. Selv om ikke alle praksisene er kunnskapsbasert, så er det verdt et forsøk. Så får vi heller, både hun og hennes krediterte og ikke krediterte kollegaer, følge praksisen opp med adekvat forskning slik at vi blir mer kunnskapsrike.

Merete Saus, Universitetet i Tromsø

Sveinung Sandberg og Willy Pedersen

Cannabiskultur

Oslo: Universitetsforlaget 2010

Når subkultur ikke handler om grupper av mennesker

Har det blitt normalt å røyke hasj? Nei, det har det ikke. Det å røyke hasj er fortsatt knyttet til annerledeshet. Det er rusmiddelets illegale status og den kriminaliteten som følger av involveringen med stoffet, som former livet til mange av brukerne. Samtidig er skadevirkningene av stoffet beskjedne. Det er svaret vi får i en ny og velskrevet bok, *Cannabiskultur* av sosiologene Sveinung Sandberg og Willy Pedersen. Hvor godt er dette svaret?

Cannabis, i alle dets mange varianter, er det mest brukte av alle illegale rusmidler. Sandberg og Pedersen anslår at det i dag finnes 150 millioner brukere på verdensbasis. Forfatterne refererer til nyere studier som tyder på at helserisikoen ved bruk har vært overdrevet tidligere, men at det fortsatt er lite tvil om at et høyt forbruk er skadelig. Bruk av hasj behøvde ikke ha vært definert som ulovlig. Det skyldes en serie med tilfeldigheter. På en internasjonal opiumskonvensjon i 1925 ble konferansedeltakerne overrasket av et uanmeldt innlegg hvor de ble introdusert for cannabis og udokumenterte farer knyttet til stoffet. Konvensjonen omhandlet opiat, men innlemmet likevel cannabis i rekken av stoff de advarte mot, og konvensjonen fikk forme lovgivningen. Det har lenge vært noe bruk av cannabis, men bare i små miljøer. Måten cannabis brukes på i dag, skriver seg i stor grad fra måtene cannabis ble brukt på under studentopprøret og i hippietiden, bruksmåter som siden har spredt seg. Det å røyke hasj er likevel ikke blitt normalt. *Cannabiskultur* – forstått som subkultur – preger hasjrøykerne.

På et tidspunkt i boken presenteres vi for Peter. Svært mange av informantene som forfatterne intervjuer, befinner seg godt til venstre i norsk politikk. Slik er det ikke med Peter. Forfatterne kaller ham «en typisk liberalist» og plasserer ham langt ute på høyresiden. Likevel finner de at Peter deler langt mer enn selve rusmidlet, han deler også meningsrammen rusmiddelforbruket foregår innenfor. Peter skriver sin cannabisbruk inn i de samme ritualer, symboler og fortellinger som andre cannabisbrukere i Norge i dag. Han sender jointen videre, og på samme måte som andre brukere er han kritisk til offentlige holdningskampanjer mot narkotika. Men samtidig skiller han seg ut. Der andre forteller om opprør og motstand mot den etablerte samfunnsorden, er hasj for Peter en markør for individuell frihet og en protest mot samfunnets overstyring.

Det er den underliggende fortellingen om hva Peter deler og ikke deler med andre cannabisbrukere, som er *cannabiskultur*. Det er mange som si-

den Howard S. Beckers klassiske studie «The Outsiders» (1963) har vært opptatt av hvordan avvikende handlinger – på samme måte som handlinger som *ikke* er det – er underlagt sosiale konvensjoner. Moderne studier av rusmiljøer, som Philippe Bourgois' «In Search of Respect» (1995) og Philip Lalanders «Hooked on Heroin» (2003), har på samme måte som forfatterne i denne boken vært opptatt av å fortolke den ruspraksis de har studert, ved hjelp av blant annet begrepet *subkultur*. Men Sandberg og Pedersen gir begrepet sin egen definisjon. Det som skiller deres definisjon av subkultur fra tidligere definisjoner, er at deres definisjon *ikke* definerer subkultur som noe en gruppe mennesker har. Når liberalisten Peter røyker hasj, gjør han i denne boken ikke det som medlem av en gruppe. I stedet beskrives hasjbruken hans ved at den følger situasjonelle, narrative og diskursive føringer som også orienterer andre brukere. *Cannabiskultur* handler om disse føringene som samfunnsdeltakere fra ulike lag og med ulike livsprosjekter retter seg etter.

Boken er et resultat av et samarbeid som har resultert i en imponerende rekke publikasjoner. Forfatterne har gjort feltarbeid både på gateomsetting av heroin i Oslo sentrum og på hasjsalget langs Akerselva. Boken følger etter boken *Gatekapital*, hvor kapitalbegrepet kom til anvendelse for å forstå de ferdigheter deltakerne i hasjsalget i Akerselva var avhengige av for å kunne overleve innenfor gatekulturen.

Datamaterialet som ligger til grunn for *Gatekapital*, inngår også i studiet som ligger til grunn for denne boken. Datamaterialet inkluderer et omfattende statistisk materiale, men det viktigste er et stort intervjumateriale forfatterne har samlet inn fra intervjuer med 100 personer de har møtt over hele landet, og som de kom i kontakt med via ulike kanaler. Materialet er transkribert og kodet i et kvalitativt dataprogram.

I en veksling mellom utdrag fra samtaler med informanter og forfatternes gjennomgang av faglitteraturen veves hovedmønstrene fram i det norske sosiale landskapet hvor cannabis er i bruk i dag. Det kan til tider være stritt å holde Stian, Daniel, Øyvind og Emma og alle de andre informantene fra hverandre. Men det har å gjøre med at forfatterne ikke først og fremst følger enkeltaktørene og relasjonene mellom dem, de ser på «situasjoner, narrativer og diskurser» (s. 32).

Og det er fortellingene vi får, om kontinuitet, om hvordan 1960-tallet lever videre i ritualer hvor brukere på tvers av andre situasjonelle føringer alltid sender hasjen fra leppe til leppe. Vi får et innblikk i en hemmelig verden hvor brukeren er avhengig av en detaljkunnskap skjult i språket for å følge med, og det avtegnes et kulturelt mønster som tillater at cannabiskulturen kan brukes på ulike måter. Både politisk radikale og høyreorienterte tar i

bruk de samme ritualene, ja, det gjør også brukerne i gatemiljøet forfatterne traff rundt Akerselva. Og selv om brukerne vegrer seg for forskernes blikk på at det de holder på med, har et subkulturelt preg, er det to hovedfortellinger som går igjen: En fortelling om hvordan det å røyke hasj er et symbolsk brudd (brudd med det normale, med de andre), en annen fortelling om hvordan alle røyker hasj (en normaliseringsdiskurs).

Forfatterne legger vekt på at det er nødvendig å forstå cannabiskulturen for å forstå økonomien rundt bruken av cannabis. Omsetningen – og den etter hvert økende profesjonaliserte dyrkingen av cannabis i Norge – kan ikke forstås uavhengig av de praksiser og fortellinger som omslutter cannabisbruken. De tegner et bilde av omsetningen, enten den foregår fra leiligheter, utendørs eller på utesteder, hvor markedsaktørene balanserer mellom tradisjonelle profittmotive og det å være involvert i et alternativt miljø kritisk til det etablerte varesamfunnet. De viser oss konfliktene mellom ressurssterke grupper som gjennom cannabis fascineres av lovbruddet, og gatedeltakerne hvor cannabis inngår i et levesett hvor kriminalitet knyttet til distribusjon er det de lever av.

Så, hvor godt er svaret vi får? Jeg kjenner ikke til noen annen studie som gir oss et like bredt bilde av den kulturelle og sosiale organiseringen rundt forbruket av noe illegalt rusmiddel. Om noe så minner perspektivet deres om tilnærmingene til Jack Katz (1988) når han leter etter årsakene til kriminalitet, eller til Sarah Thornton (1995) når hun leter etter forklaringen på framveksten av housekulturen. Ingen av dem følger noen bestemt gruppe, de studerer praksiser. På samme måte bygger Sandberg og Pedersen sine fortolkninger på tekstutdrag og fortellinger fra sine samtaler med informanter som kanskje ikke har annet til felles enn at de har snakket med forfatterne – og det faktum at de har et forhold til cannabis.

Cannabiskultur viser oss at hasj ikke er blitt et vanlig rusmiddel. Samtalene brukerne fører, innrammer rusmiddelet i en normaliseringsdiskurs som ufarliggjør det. Samtidig fører brukerne andre samtaler hvor cannabis markerer symbolske brudd. Det er usikkert om alle deres informanter gjenkjenner seg i dette bildet. Sandberg og Pedersen skriver at mange vegret seg mot forfatternes subkulturelle fortolkning. Det kan jo godt tenkes at ikke alle opplever at fordi de bruker cannabis, så er de del av en cannabiskultur, og enda viktigere, flere vil kanskje være uenige i at det er noen form for subkultur som hefter ved deres bruk av rusmiddelet. Dette er Sandberg og Pedersen også opptatt av når de skriver om den tiltagende bruken av cannabis med medisinsk begrunnelse.

De forteller om Gøran, som har røyka siden «mopedstadiet», men som etter en bilulykke hadde begynt å tenke om hasjen på en ny måte. Gøran

brukte hasj for å bote på smertene. Andreas tok i bruk cannabis som bote-middel mot Tourettes syndrom. Men mens Gøran både var opptatt av rusen og av lindringen, ville Andreas ikke ha kontakt med «frikere» og «kriminelle», og han skulle ikke ha noen rus. Forfatterne peker på hvordan historier som disse tyder på at bruken av cannabis er i endring, og at det oppstår nye spenninger mellom brukere som søker anerkjennelse hos medisinske eksperter, og de som tar i bruk medisinske bruksformer som en tilleggsbegrunnelse til sitt bruk for nytelse og rus.

Men fanger deres perspektiv hele dynamikken i den endringen som finner sted? Det er neppe slik at vi bare har å gjøre med endringer i bruk av cannabis hvor subkulturelle og medisinske begrunnelser konkurrerer om plassen. Det mener nok ikke forfatterne heller. Men det underlige er jo at uansett begrunnelse så er det mye som tyder på at all bruk av cannabis er på vei tilbake. I Oslo, hvor man har foretatt målinger av selvrapportert bruk lengst, har man knapt noen gang registrert så lav andel unge som sier de har brukt cannabis, som det man har gjort de siste årene (www.sirus.no).

Vi kan stille spørsmål ved om avgrensningene forfatterne foretar når de avviser ideen om subkultur som bestående av «en gruppe av mennesker», gjør at de ikke legger nok vekt på relasjonene mellom cannabisbrukerne for å forstå den bruken som finner sted. Det er kanskje særlig viktig å legge vekt på i perioder hvor cannabis brukes av færre. For hva er det som gjør at noen likevel velger å gjøre det de fleste andre ikke gjør? I studiene jeg nevnte innledningsvis, og som det er rimelig å sammenligne denne boken med, studerte Bourgois og Lalander brukere av mye hardere rusmidler. Begge forfatterne fulgte sine informanter inn i relasjonene de deltok i, for å oppdage hvordan de subkulturelle konstruksjonene informantene skapte rundt seg, brakte med seg deres destruksjon. Bourgois la vekt på hvordan denne selvdestruksjonen kom som en følge av forverrede strukturelle betingelser informantene hans ble tvunget til å leve under. Lalander la vekt på hvordan det var opposisjonen de formidlet til middelklassesamfunnet rundt dem, som til slutt fanget informantene inn i deres egen ødeleggelse.

Noe av det viktigste bidraget *Cannabiskultur* kommer med, er å vise at de fysiske skadevirkningene av stoffet betyr mindre. I stedet ber forfatterne oss se på hvordan lovgivningen og stoffets illegale status fører mange brukere av cannabis inn i kriminalitet, som til slutt ender med å forme livet deres. Da blir det, med Bourgois og Lalander, samtidig viktig å se på relasjonene mellom informantene og hvordan de fellesskap de utvikler, reflekterer bestemte strukturelle betingelser og felles opplevelser.

Litteratur

- Becker, H.S. (1963). *Outsiders. Studies in the Sociology of Deviance*. New York: The Free Press.
- Bourgois, P. (1995). *In Search of Respect: Selling Crack in El Barrio*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Katz, J. (1988). *Seductions of Crime*. New York: Basic Books.
- Lalander, P. (2003). *Hooked on Heroin: Drugs and Drifters in a Globalized Culture*. London/New York: Berg Publishers.
- Thornton, S. (1995). *Club Cultures: Music, Media and Subcultural Capital*. Cambridge: Polity Press.

Geir H. Moshuus, Høgskolen i Telemark